

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Katedra filosofie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Etika a morálka

Ethics and morality

Vedoucí práce:

prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

Autor:

Tomáš Slaviček

Praha2013

Poděkování

Chtěl bych poděkovat Prof. PhDr. Anně Hogenové, Csc. za inspiraci a vedení práce.

Prohlášení

Prohlašuji,

že jsem tuto závěrečnou práci vypracoval/a zcela samostatně a veškerou použitou literaturu a další podkladové materiály, které jsem použil/a, uvádím v seznamu literatury a že svázaná a elektronická podoba práce je shodná. Současně prohlašuji, že souhlasím se zveřejněním této práce podle § 47b zákona č.111/1998Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

16.7.2013

Abstrakt

Tato bakalářská práce pojednává o filosofickém pojetí morálky a etiky a jejich vývoji v čase. V úvodu je zaměřena na přesné definování těchto termínů. Tato práce zachycuje vývoj morálky a etiky od dob antických, přes období středověké a novověké, až po etické systémy 19. století a 20. století. Jednotlivá období jsou členěna do kapitol, vždy stručně charakterizována a následně je pozornost věnována minimálně dvěma hlavním směrům či dvěma hlavním představitelům a jejich myšlenkám. V práci je kladen větší důraz na současné etické problémy a jejich řešení ve vztahu k filosofii.

Abstract

This thesis deals with philosophical concept of morality and ethics and their evolution over time. The introduction focuses on the precise definition of these terms. This work depicts the development of morality and ethics from ancient times through the medieval and modern, to the ethical systems of the 19.century and 20.century. Each period is organized into chapters and briefly characterized then I focus on at least two main streams nor two main leaders and their ideas. The work is more emphasized on contemporary ethical issues and their solutions in relation to philosophy.

Klíčová slova

Etika, morálka, ctnost, zdatnost, asymetrická
odpovědnost, etický kodex, kategorický imperativ,
hodnota, svědomí, predestinace

Keywords

Ethics, morality, virtue, fitness, asymmetrical
responsibilities, code of ethics, categorical
imperative, value, conscience, predestination

Obsah

PODĚKOVÁNÍ	2
ABSTRAKT	4
ABSTRACT	4
KLÍČOVÁ SLOVA	5
KEYWORDS	5
ÚVOD	8
1 VÝZNAM POJMŮ	10
1.1 Etymologie slova etika	10
1.1.1 Etický kodex	11
1.2 Etymologie slova morálka	12
2 ANTICKÁ ETIKA	13
2.1 Platón	13
2.1.1 Ctnost	14
2.1.2 Péče o duši	15
2.2 Aristotelés	16
2.2.1 Ctnosti	16
2.2.2 Etika Nikomachova	17
3 STŘEDOVĚKÁ ETIKA	19
3.1 Sv. Augustin	19
3.1.1 Predestinace	20
3.2 Tomáš Akvinský	21
3.2.1 Svědomí	22
4 NOVOVĚKÉ ETICKÉ SYSTÉMY	23
4.1 Společenská smlouva	23
4.2 Kant	24
4.2.1 Kategorický imperativ mravní	25
4.3 Utilitarismus J. Benthama a J. S. Milla	27
5 ETIKA 19. STOLETÍ	30
5.1 Søren Kierkegaard	31
5.2 Friedrich Nietzsche	32
5.2.1 Pojmosloví	33
5.2.2 Nietzscheovo kladivo	34
5.2.3 Hodnoty	35
5.2.4 Hodnocení morálky	36
6 ETIKA 20. STOLETÍ	37

6.1	Emmanuel Lévinas	38
6.1.1	Osobnost Emmanuela Lévinase	38
6.1.2	Etika a morálka podle Emmanuela Lévinase	38
6.1.3	Totalita a nekonečno	39
6.1.4	Etika a nekonečno	40
6.1.5	Asymetrická odpovědnost	40
6.2	Analytická etika	41
6.3	Michael Sandel	42
6.3.1	Morální stránka vraždy	42
6.3.2	Hodnota lidského života	43
6.4	Etické systémy na území ČR	45
6.4.1	Masaryk	45
6.4.2	Patočka	46
6.4.3	Bělohradský	47
ZÁVĚR	48
SEZNAM LITERATURY	50
SEZNAM PŘÍLOH	55

Úvod

Téma etiky a morálky bylo již od antické doby vždy jedním z bodů zájmu filosofie. Intenzita, která se věnovala bádání v tomto oboru, se však měnila, a proto se některým obdobím budu věnovat intenzivněji. Aktuálnost tohoto tématu spočívá v nutnosti a potřebě dnešní společnosti stanovit si morální a etické základy, které budou reflektovat dnešní postmoderní svět. To však nelze bez podrobné studie morálních a etických principů minulosti. Dokonce si dovolím tvrdit, že se jedná o nutný předpoklad.

Toto téma jsem si vybral, protože mě velice zajímá a již v minulosti jsem se v něm snažil orientovat a prohlubovat svoje znalosti. Dnešní podoba upadající morálky mě pohoršuje a v tomto nastalém stavu se snažím najít důvody a východiska.

Ve své práci se chci věnovat vývoji morálky a etiky. Budu se věnovat stanovení jejich přesné definice a chápání morálky a etiky v jednotlivých etických systémech a u vybraných autorů. Chci podat souhrnný pohled na její vývoj od dob antických až po blízkou současnost. Důraz budu klást na dnešní etické problémy. Budu se věnovat těmto hlavním obdobím: Antika, Středověk, Novověk, 19. století a 20. století. V každém z těchto hlavních období se chci věnovat minimálně dvěma hlavním postavám či systémům zabývajících se etikou a morálkou. Hlavními prameny mi byly Platonova Ústava, Aristotelova Etika Níkomachova, Hobbesův Leviatan, Kantovi Základy metafyziky mravů, Nietzscheův Tak pravil Zarathustra, Lévinasova Etika a nekonečno, Sandelova Spravedlnost. To je jen krátký výčet těch opravdu hlavních pramenů mé práce. Výhodou tohoto tématu je právě velké množství

primárních i sekundárních pramenů. Nevýhodou je avšak přehlčení a vybraní těch opravdu klíčových.

K tomu, abych naplnil cíle své práce, jsem se věnoval výběru pramenů. Dále jsem se věnoval kritické analýze primárních pramenů a sekundárních pramenů, jejich vzájemné komparaci, z které jsem vyvozoval závěry reflektované do práce.

1 Význam pojmů

Pro rozvinutí další práce je nezbytné stanovit klíčové pojmy, z kterých se bude v práci vycházet, protože jejich definice a vnímání jsou různé a v čase se měnily. Budu se věnovat těmto třem klíčovým termínům: etika, morálka a etický kodex. V historii někteří autoři tyto termíny považují dokonce za totožné. Jiní se snaží o jejich jasné vymezení. Dle mého názoru by rozhodně nemělo docházet k jejich záměně, ke které často dochází. Zaměřím se tedy na přesné vymezení etymologie těchto termínů, jejich slovníkovou definici a interpretaci.

1.1 Etymologie slova etika

Původ tohoto slova nalezneme v řeckém *éthos*, což lze přeložit jako zvyk, obyčej či mrav. „*V současnosti se slovo nejčastěji užívá pro charakteristický ideál jednání v určité společenské skupině a pro její hodnotové principy.*“¹ Jako příklad lze uvést *étos* rytíře (chrabrost, věrnost, ochrana slabších), *étos* podnikatele (poctivost, velkorysost), *étos* soudce (spravedlivost, nezávislost). Definováním tohoto *étosu* skupiny pak dochází k vzniku etického kodexu viz. kapitola 1.1.1.

Etika se stává filozofickou disciplínou, která se zabývá hodnocením dobrého a zlého. Pohled na ni a její zkoumání se v průběhu času mění. „*Etika je obecně teoretická a zpravidla spojená s metafyzickým zkoumáním (zejména u Kanta), čímž se liší od aplikované morálky.*“²

¹ BLECHA, I. *Filosofický slovník*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998, 463 s.

² DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filosofický slovník*. 1. vyd. Praha: EWA Edition, 1994, s. 73.

Etika jako filosofická disciplína je často dělena na několik dalších větví. Ve své práci se budu věnovat hlavně etice aplikované, normativní, autonomní a odpovědnosti.

1.1.1 Etický kodex

Etický kodex je přijímán organizací či zájmovou skupinou, aby pomohl jejím členům v rozpoznání toho, co je dobré a co je špatné. Důležitou roli hraje i následné aplikování těchto poznatků do výkonu v rámci organizace nebo skupiny.

Nutné je také rozlišovat mezi etickým a morálním kodexem. Morální kodexy se většinou vztahují ke kultuře, vzdělání, náboženství a celé společnosti.

Je velice zajímavé, že dokonce i skupiny, jejichž činnost je „zlá“ nebo nezákonná, mohou mít nepsaný etický kodex. Tímto mám na mysli například gang zlodějů, skupinu vrahů nebo hackerů. Gang zlodějů se může zavázat, že budou loupit bohatým, skupina hackerů, že bude odhalovat bezpečnostní mezery v systémech a informovat o nich patřičná místa.

Jako jeden z prvotních sepsaných kodexů lze považovat Hippokratovu přísahu³. Jedná se o přísahu skládanou lékaři, kteří slibují, že budou jednat ve prospěch nemocného a zachovají lékařské tajemství. Původní přísaha obsahovala také část o eutanazii a vyvolání potratu. Tyto praktiky byly v dřívějších dobách lékařům zakázány. V dnešních přísahách jsou naopak často vynechávány.

Jako další příklad uvedu japonský koncept rytířskosti Kodex Bushido⁴, v překladu „cesta válečníka“. Šlo o

³ Ottův slovník naučný, heslo Hippokratés. Sv. 11, str. 308

⁴ SHARF R., *The Zen of Japanese Nationalism*
The Way of the Samurai, in Sources of Japanese Tradition, Volume I.

pravidla, která byla určována dobou a filozofickým směrem a sepsal je Jamagaku Soko, který žil v období shogunatu Tokugawa ve feudální době. Soko viděl oddanost k povinnosti jako nejdůležitější aspekt samurajského života a věřil, že třída samurajů by měla převzít morální vedení společnosti⁵. Kodex Bushido je velmi ovlivněn konfucianismem a shinto-zen buddhismem. Vyjadřuje skromnost, věrnost a bojové mistrovství, jaké musí mít samuraj. Bushido je tedy soubor etických principů, které musí správný samuraj dodržovat. I když tento kodex dávno pozbyl platnosti a samurajů dávno není, lze velice dobře sledovat návaznost tohoto kodexu v japonských organizacích a firmách.

1.2 Etymologie slova morálka

Morálka z latinského *moralitas* znamená správné chování nebo mrav. Jedná se o: „*Soubor pravidel chování, buď příznačných pro určitou dobu nebo kulturu, nebo považovaných za obecně platné.*“⁶ Morálku od práva rozlišuje to, že není soudně vymahatelná a za porušení není trestní odpovědnost. Lze hovořit o tzv. morálních normách. Tyto by se měly řídit obrazem dobra, dobrého jednání, které je utvářeno místní společností. Chápání morálky prodělá dlouhý vývojový proces. Vyvíjí se od náboženského imperativu, přes osobní morálku u Sokrata, až po novější chápání Kanta a jeho principu rovnosti, nebo vnímání asymetrické odpovědnosti u Lévinase.

⁵ SHARF R., *The Zen of Japanese Nationalism*
The Way of the Samurai, in Sources of Japanese Tradition, Volume I.

⁶ DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*. 1. vyd.
Praha: EWA Edition, 1994, s. 189.

2 Antická etika

Antická etika patří mezi jedny z prvních a zásadních období nejen pro pozdější evropskou etiku a morálku. Na jejím základě staví mnoho dalších novodobých etických systémů. V této době se již etika a filosofie neptala jen na to, co je dobré, ale jako první se začala ptát, jak vést dobrý život. V této kapitole se budu věnovat hlavně systémům Platóna a Aristotela, které měly největší dopad na pozdější vývoj.

Jedním z význačných morálních filosofů byl také Sokrates. Právě on začal kritizovat ve své době běžnou morálku i vady tehdejší demokracie. Nakonec byl za nerespektování náboženství a kažení mládeže odsouzen k trestu smrti. Jeho neochvějné přesvědčení, že zákony státu musí respektovat každý občan, ho dovedlo k odmítnutí možnosti útěku a pokornému přijetí rozsudku smrti.

Antická etika je významná pro pozdější evropské myšlení, protože v tomto období můžeme nalézt zásadní ovlivnění křesťanství etiky a morálky platonismem a novoplatonismem.

2.1 Platón

Původně mu byla předurčena dráha literáta či politika, ale setkání se Sokratem mu zásadně změnilo život a přivedlo jeho zájem k filosofii. Platón je plodný, autorem, napíše mnoho knih a díky němu máme dochované myšlenky Sokrata. Platón přesto prohlásí, podobně jako Sokrates, že jádro své nauky by nikdy nesvěřil žádnému spisu.⁷

⁷ PLATÓN, . *Listy*. 3. vyd. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1996, s. 54. Oikúmené.

Jeho přínos pro celou filosofii je tak zásadní, že například A. N. Whitehead prohlašuje: „*celá západní filosofie je pouze komentářem k Platónovi.*“⁸ Velký přínos Platóna společně se Sókratém spočívá v obrácení zájmu filosofů od původu světa k člověku a lidské společnosti. Mezi jeho nejhlavnější spisy týkající se etiky, kterými se budu zabývat, patří: *Ústava*, *Faidros* a *Symposion*.

2.1.1 Ctnost

Ctnost je otázkou, která se prolíná většinou jeho dialogů. Jde mu o vymezení základních ctností, a jestli se jim dá naučit.

Mezi ty základní ctnosti řadí: moudrost, statečnost, uměřenost (řec. sófrosyné) a spravedlnost.⁹ Ctností rozumu je moudrost, ctností vůle je statečnost, cesta středu je ctností uměřenosti a spravedlnost je souhrnem a výsledkem ostatních ctností. Ctnost je skutečnou pouze tehdy, když vychází z vědění – tedy musí být nějaká možnost se jí naučit. U Platóna jsou tyto ctnosti propojeny s naukou o státě, protože správný stát je složen z částí, jako duše člověka. „*Vládě filosofů (rozum) má být podřízen stav strážců (vznětlivost), a ten zase má ovládat stav řemeslníků (dychtivost).*“¹⁰

Nejvyšší z idejí je u Platóna idea dobra. Je tím nejvyšším cílem. „*O slunci, myslím, řekneš, že viditelným věcem dává netoliko možnost, aby byly viděny, nýbrž i vznik a vzrůst a výživu, ač samo není vznikem? Právě tak i předměty poznání mají od dobra nejen to, že jsou poznávány, nýbrž i bytí a jsoucnost, ačkoli dobro není*

⁸ WHITEHEAD, Alfred North. *Process and reality ; an essay in cosmology*. corr. ed. New York [u.a.]: Free Pr, 1978, s. 63.

⁹ PLATÓN, . *Zákony*. 2. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1997, 631b. Oikúmené.

¹⁰ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994, s. 135.

jsoucnost, nýbrž vyniká ještě nad jsoucnost důstojností a mocí."¹¹ Pro pochopení Platónovi etiky je důležitá právě tato idea nejvyššího dobra a její vztah s nesmrtelnou duší.

2.1.2 Péče o duši

Platónovu nauka o duši má velice blízko k morálce, přestože se to na první pohled nejeví. Nastíním základ jeho péče o duši a vztah k morálce.

Platón navazuje na Sokratovu nauku o duši a dále ji rozvíjí. Duše je dle něj nesmrtelná a naše poznání je pouze rozpomínání na to, co vnímala duše dříve. Duše je pro Platóna podstatou lidské bytosti a dává životu smysl. Člověk smysl života bezpodmínečně potřebuje, a proto musí o duši pečovat. Platón jako první odděluje pojem duše od těla, na což později navazuje Aristotelés. Péče o duši (známá též jako řec. epimeleia) je také péčí o člověka samotného, má z něj učinit lepšího. Péče o duši je očistným způsobem života, který nás má dovést do harmonie mezi rozumem a tělem.

Péče o duši nás má dovést k pokoře, zjištění vlastních hranic, konečnosti a uvědomění si vlastního nevědění. Platón tímto dává základ pro budoucí evropskou morálku a přináší nový pohled na člověka a jeho duši. Stejně jako dává podměty pro křesťanství. *„... ale kdyby bylo nutné buď činit bezpráví, nebo je trpět, raději bych si zvolil trpět bezpráví nežli je činit.*"¹² K začlenění těchto myšlenek křesťanstvím došlo v době novoplatonismu.

¹¹ PLATÓN, . *Ústava*. 4., opr. vyd. Překlad František Novotný. Praha: OIKOYMENH, 2005, 427 s. Platónovy dialogy, sv. 18.

¹² PLATÓN, . *Gorgias*. 4., opr. vyd. Praha: Oikoymenh, 2000, s. 42. Knihovna antické tradice, sv. 3.

2.2 Aristotelés

Aristotelés není v žádném případě osamoceně stojícím filosofem a nelze na něj tak pohlížet. Pro pochopení jeho systému je nutné ho brát jako filosofa stojícího v posloupnosti dlouhé antické tradice. Přestože jeho výklad etiky a ctností je zásadní a později je na něj mnoho navazováno. Aristotelés si byl vědom svých předchůdců a snažil se na ně navazovat tak, aby jeho filosofie byla vyvrcholením jejich rozpracovaných myšlenek. „...na vztah svého myšlení ke svým předchůdcům se díval jako na nahrazení jejich omylů či přinejmenším neúplných pravd svým naprosto pravdivým výkladem.“¹³

2.2.1 Ctnosti

Ctností (řec. areté) je pro Aristotela střední cesta mezi dvěma krajnostmi. „Střed pak jest mezi dvěma špatnostmi, z nichž jedna záleží v nadbytku, druhá v nedostatku, a to tak, že ctnost střed nalézá a volí, kdežto špatnosti v citech a v jednáních jednak pravé míry nedosahují, aneb ji překročují“¹⁴ Nejedná se však o „zlatou střední cestu“ jako spíše o uměřenost.

Aristotelés přejímá základní Platónovu teorii ctností, avšak tuto klasifikaci rozšiřuje. V jeho klasifikaci ctností jsou tyto ctnosti rozděleny do třech základních skupin: etické (mravní), dianoetické (teoretické znalosti a jednání) a poiетické (praktické dovednosti). „ ... jedny ctnosti nazýváme rozumovými, druhé mravními, moudrost, chápání i rozumnost nazýváme rozumovými, štědrost a uměřenost mravními. Mluvíme-li

¹³ MACINTYRE, Alasdair C. *Ztráta ctnosti: k morální krizi současnosti*. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2004, s. 173. Oikúmené, Sv. 99.

¹⁴ Aristotelés: *Etika Nikomachova*. Praha, Rezek 1996, 1107a.

*totiž o mravní povaze, neříkáme, že člověk jest moudrý nebo chápavý, nýbrž že jest klidný nebo uměřený, ale chválíme také člověka moudrého, když hledíme k jeho stavu; ty stavy pak, které jsou hodné chvály, nazýváme ctnostmi.*¹⁵ Kompletní klasifikaci uvádím v Příloha A (klasifikace ctností podle Aristotela). Aristotelés je prvním, kdo přináší takto propracovaný etický systém. Celkově nabádá k uměřenému stylu života a hledání toho nejlepšího.

2.2.2 Etika Níkomachova

Etika Níkomachova je stěžejní dílo Aristotela, které se skládá z deseti knih. Pravděpodobně byly samostatné, a buď je sestavil jeho syn Níkomachus, nebo mu byly věnovány. Jsou to sepsané přednášky Aristotela. Jeho etika značně ovlivnila evropské myšlení ve středověku a stala se jedním z pilířů tehdejší etiky.

Ve shodě se svým učitelem Platónem tvrdí, že vládnout v polis musí odborník ve všech oborech a nestačí být odborníkem pouze v jednom směru. Tento všestranný odborník nemusí být nutně filosof. Jedná se hlavně o zajištění spravedlnosti v obci. Ta může být zajištěna pouze zákonem: *„proto nenecháváme vládnout člověka, ale zákon.*“¹⁶

Jeho cílem je přinést takový výklad dobra, který bude mít platnost v polis a bude s ní v úzké vazbě. *„Každé umění a každá věda, podobně i praktické jednání a záměr směřuje, jak se zdá k nějakému dobru; proto bylo správně vyjádřeno, že dobro jest to, k čemu všechno směřuje.*“¹⁷ Dobro pro něj neznamenají peníze, moc či sláva. Dobro

¹⁵ Aristotelés: Etika Níkomachova. Praha, Rezek 1996, 1103a6-15.

¹⁶ Aristotelés: Etika Níkomachova. Praha, Rezek 1996, 1134a35.

¹⁷ Aristotelés: Etika Níkomachova. Praha, Rezek 1996, 1094a.

nazývá eudaimonia - blaženost, blahobyt. Je to stav, kdy se člověku dobře daří a je ve vztahu k božskému.

Ctnosti jsou pak pro každého nezbytnými průvodci k dosažení tohoto vztahu. Zde chci zdůraznit „průvodci“ - nejedná se o vztah mezi prostředkem a cílem. Dobro totiž vytváří celý lidský život, který se žije v souladu s ctnostmi a jejich naplňování ho utváří.

3 Středověká etika

Středověk patří k časově nejdelším obdobím evropské kultury. Období středověké etiky je rozsáhlé. Sahá od rozpadu Římské říše (476 n.l.) až po objevení Ameriky (1492). Za další přelomové události, které rámuji konec středověké etiky, je považováno dobytí Konstantinopole (1492) a postupný nástup renesance. Pro středověkou filosofii je typický významný vliv křesťanství.

Základní dva směry v tomto období jsou patristika a scholastika. Patristika označuje období církevních Otců. Je to období zpřesňování církevních dogmat a přijímání filosofie do křesťanství. Scholastika se naproti tomu snaží o rozumové podepření stanovených církevních dogmat a dále se dělí na tři další proudy: ranná, vrcholná a pozdní.

Z patristiky i scholastiky vyberu po jednom zástupci a představím jeho filosofii se zaměřením na etiku.

3.1 Sv. Augustin

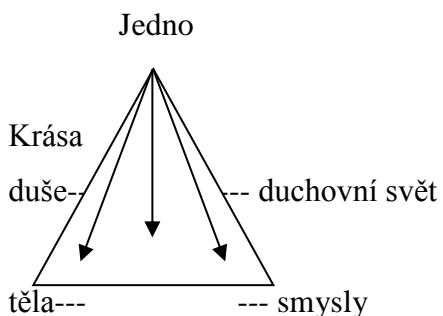
Latinsky nazývaný Aurelius Augustinus se narodil roku 354. Stal se biskupem a učitelem církve (církevním otcem) a jedním z předních představitelů období patristiky.

Na jeho tvorbu měla zásadní vliv platónská filosofie či spíše novoplatonismus, který kombinoval s křesťanskou naukou. *„Augustin je prvním opravdu velkým filozofickým talentem od dob klasického období řecké filosofie.“*¹⁸ Jeho vliv byl tak velký, že se jeho učení stalo na dlouhou dobu církevním dogmatem a veškerá pozornost se obrátila na církevní problematiku a vztah Boha a duše.

¹⁸ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994, s. 166.

Bůh je chápán jako dobro a krása. Vše vzniká emanací (vyzařováním) z tohoto jediného Boha. Čím více je stvoření jedinečné, tím je vzdálenější prvotní jednotě – tedy Bohu.

Schéma č. 1: Emanace Jednoho

Člověk se stává spojnicí mezi smyslovým a Jedním. Je to zlomový okamžik ve stvoření.

Zlo jako takové podle něj neexistuje. Je to pouze chybění (privace) dobra. Lidská vůle tedy není stvořena jako zlá a její projevy, které by se daly považovat za zlé, jsou způsobeny pouze nepřítomností Boha (Jednoho, nejvyššího dobra). Tuto argumentaci používá hlavně z důvodu toho, že Bůh by přece nemohl stvořit něco špatného nebo zlého.

3.1.1 Predestinace

Predestinace je dlouho probíhajícím sporem o předurčenosti člověka ke spasení či zatracení. Je to spor, který se rozhořel mezi mnichem Pelagiem a sv. Agustinem.

Aristotelova etika je částečně založena na polemice, kterou vedl s mnichem Pelagiem.¹⁹ Ten tvrdil, že člověk se narodí neposkvrněný a bez hříchu. Svoji vlastní snahou a úsilím pak může dojít ke spáse, nebo naopak k

¹⁹ BONDY, Egon. Agustin. [online]. [cit. 2013-07-11]. Dostupné z: http://global21.cz/vyhybka.php?str=bondy_augustin&obor=info

zatracení. Sv. Agustin se proti tomuto vyhrazuje. Člověk dle něj nemůže dosáhnout spasení vlastním úsilím, protože všichni jsme poznamenáni dědičným hříchem už od Adama. Avšak náš život jsme povinni žít dobře a to, jestli náš život dojde spáse, je určeno milosrdenstvím Boha.

3.2 Tomáš Akvinský

Patří mezi nejvýznamnější myslitele vrcholné scholastiky. Snaží se o syntézu víry a rozumu, teologie a filosofie.²⁰ Naváže na Etiku Nikomachovu a dále ji rozvádí. U Tomáše Akvinského je nejvyšší dobro Bohem a všechny činy k němu směřují. Jeho etika velice detailně rozpracovává pojem svědomí a jeho filosofie na dlouhou dobu určuje směr katolické tradice. Tím dochází i k ovlivnění celého tehdejšího evropského smýšlení, které bylo v úzké vazbě na křesťanství.

*„Trojího je člověku třeba ke spáse: vědět, v co má věřit, vědět, co má žádat, a vědět, co má činit.“*²¹ Tímto vyjadřuje v základu svou etiku a filosofii. Podmínkou pro správné a morální jednání mu je svobodná vůle. Tomáš přejímá nauku o ctnostech a částečně ji modifikuje. Používá čtyři ctnosti řecké: rozumnost, statečnost, spravedlivost a uměřenost a k nim přidává další tři ctnosti, křesťanskou víru, lásku a naději.

Tomáš je ve svých myšlenkách velice aktuální a neznat souvislosti, bylo by klidně možné považovat některé jeho myšlenky za současné. *„Tak často slyšíme, jak lidé říkají: Zlé časy, svízelná doba. Žijme dobře, pak bude i naše doba dobrá. My jsme ta doba. Jací jsme my, taková je*

²⁰ KUČERA, Milan. Světci a svědci: Tomáš Akvinský. [online]. [cit. 2013-07-11]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123417216-svetci-a-svedci/208562211000017-tomas-akvinsky/>

²¹ Thomas, Über die Verteidigung des geistigen Lebens, s. 23.

doba“²² Taková je ale veskrze lidská povaha. Jen na krátko trvající výjimky si lidé stále stěžují a zoufají na špatnost své doby, ale zapomínají, že oni tu dobu vytvářejí.

3.2.1 Svědomí

Tomáš se věnuje svědomí a dochází k němu ze dvou směrů. Skrze conscientia (lat. con-scientia = spolu-vědění, s-vědění), synderesis a skrze lex naturalis.

Svědomí chápe tedy první cestou jako aplikaci trojstupňového vědění na jednání. Mezi tyto tři stupně patří: „1. Přirozený habitus prvních mravních principů (synderesis), 2. Světonázorový postoj (sapientia) a 3. Stav empirického vědění (scientia).“²³

Tomáš dále hovoří o lex aeterna (věčném zákoně nebo také božím zákoně). Ten je určen jako „plán Boží moudrosti, pokud řídí všechno jednání a všechny pohyby“²⁴ Boží prozřetelnost tedy řídí vše s výjimkou člověka. Ten je schopen řídit svůj život sám.

Naproti tomu lex naturalis (přirozený zákon) je právě lidský příspěvek na věčném zákoně. Lidé přispívají tím, že určují sami svůj život a dokážou pečovat i o jiné bytosti.

²² Agustinova homilie

²³ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Vyd. v tomto překladu 2., V nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2001, s. 103.

²⁴ [online]. [cit. 2013-07-06]. Dostupné z: <http://www.cormierop.cz/Summa-teologicka-Icast.html>

4 Novověké etické systémy

Období filosofického novověku lze rámcově zařadit mezi časový úsek 16. století až ke konci 18. století. Je označením pro různorodou a bohatou tvorbu, která má však několik společných prvků.

Dochází ke změně typického filosofa. Již to není kněz či univerzitní pedagog, mnohem častěji je to bohatý soukromník (Spinoza, Descartes, Voltair) nebo chráněnc šlechtice či panovníka (Hobbes, Locke, Leibniz, Rousseau). Od filosofie se postupně odštěpují další vědy a mnohem častěji se píše v národních jazycích. Je to také období občanských a náboženských válek.

Tři hlavní proudy, které se váží k novověké filosofii, jsou: racionalismus, empirismus a osvícenství. Racionalismus se snaží o nalezení jistoty, která spočívá v rozumu. Empirismus se proti tomu vymezuje a zakládá svoji jedinou jistotu ve zkušenosti. Pro osvícenství je typická myšlenka pokroku, emancipace člověka a základ ve vědě. Mimo tyto kategorie stojí Kant, který představuje syntézu těchto všech směrů a vytváří vlastní komplexní filosofický systém.

4.1 Společenská smlouva

Duchovním otcem teorie společenské smlouvy je Thomas Hobbes. Ve své knize *Leviathan* zmiňuje poprvé tuto teoretickou smlouvu. V této knize je popisován stav před vznikem států a nelítostná válka všech proti všem. „*Příroda opatřila lidi přednostmi tělesnými i duševními do té míry stejnými, že jsou si rovni.*“²⁵ Tato rovnost pak vzbuzuje nenávist a vyústí ve válku. V této válce je

²⁵ HOBBS, Thomas. *Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Praha: Melantrich, 1941, 375 s., il.

člověk člověku vlkem (homo homini lupus). Člověk je tedy egoista, který touží po svém prospěchu a ostatní chce ovládat. Tento vztah mezi lidmi však vede k eskalaci rivality, a právě proto člověk uzavírá společenskou smlouvu. Tím zvyšuje svoje šance na přežití a dává základ státu. Stát pak musí mít tu nejvyšší moc, musí mít jednoho vládce - tak, aby se moc nedělila, protože to může vyústit opět ve štěpení státu nebo občanské války.

4.2 Kant

Kant svým přínosem zásadně ovlivňuje etiku a morálku. Představuje svůj komplexní filosofický systém, kde dochází k syntéze metafyzické, racionální a empiristické tradice.

Tato syntéza není náhodná, ale následuje podrobné prozkoumání všech přecházejících směrů a systémů. Před vytvořením svého etického konceptu podrobí analýze všechny známé etické systémy. V každé je dle něj něco špatně, ať už jde o eudaimonismus a hédonismus u Aristotela, či předání mravních norem skrze desatero v teologické etice. Vždy je nám morálka něčím zprostředkována a nevychází z nás. Jeho etika řeší hlavně otázku svědomí a svobody. Jeho životospráva úzce korespondovala s přesným filosofickým řádem, jenž přináší. *„Vždy vstával v pět hodin a začínal ihned pracovat. Od sedmi do devíti přednášel. Pracovní doba pro vlastní studium, v níž také vznikly jeho vědecké spisy, byla od devíti do jedné hodiny odpoledne..“*²⁶ Tímto řádem byl prostoupen celý jeho život i přísně strukturovaná tvorba.

²⁶ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 2. rozš. vyd. Praha: Zvon, 1992, s. 278.

Kantovo myšlení se rozděluje na několik význačných a odlišných etap.

Prvním obdobím je předkritické. Kant v něm vychází z Leibnizova dogmatického racionalismu a věnuje se přírodovědeckým otázkám a základům metafyziky (ontologický důkaz Boží existence).

Druhým význačným obdobím je kritické. Kant se v něm věnuje četbě Davida Huma a ten ho probouzí z dogmatického spánku. „Hume mě probudil z dogmatického spánku.“ píše ve svém díle Prolegomena.²⁷ Dochází k tzv. kopernikovskému obratu. Je to obrat v jeho transcendentální filosofii. Objekty se řídí naším apriorním rozumovým poznáním. Přistupuje na myšlenky Huma, že rozumové poznání bez smyslového názoru není možné. Vymezuje se však proti vyústění jeho filosofie, že jisté poznání není vůbec možné, tedy skepticizmu. Tvrdí, že některé apriorní soudy jsou jisté (matematické počty, fyzikální teorie...).

4.2.1 Kategorický imperativ mravní

Jedná se o ústřední pojem Kantovi etiky. Jeho definici formuluje na několika místech:

„Jednej jen podle té maximy (zásady), od níž můžeš zároveň chtít, aby se stala obecným zákonem.“²⁸

„Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.“²⁹

²⁷ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 2. rozš. vyd. Praha: Zvon, 1992, s. 259.

²⁸ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1976, s. 84.

²⁹ KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 1. Praha: Svoboda, 1976, s. 91.

Nejdříve rozeberu klíčové pojmy v těchto definicích a pak se budu věnovat jejich konkrétním výkladům. Maximou se rozumí mravní zásada či životní pravidlo. Ty si pokládám já skrze chtění, avšak aby měli smysl, musí platit jako imperativy - příkazy. Tyto příkazy pak mají podobu hypotetickou a kategorickou. Hypotetický imperativ je osobním příkazem, který v sobě má obsaženu zájmovost, naproti tomu kategorický imperativ platí pro všechny morální bytosti.

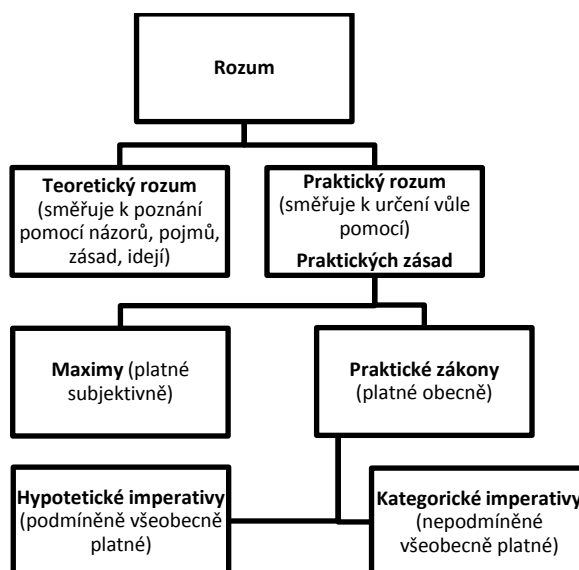
První formulace vede k závěru: chovat se tak, jak bychom si přáli, aby se chovali ostatní. Neboli křesťanské: „*Co nechceš, aby ti jiní činili, nečiň ty jim.*“³⁰ Je to tzv. zlaté pravidlo či pravidlo lásky. Přestože je známo skrze křesťanské paralely, toto pravidlo lze najít i ve filosofii Konfucia, Platóna či stoické filosofii. Přestože je tato formulace velice blízká té biblické, Kant se proti ní vymezuje. Zlaté pravidlo je na základě empirického a nemůže být tedy závazné pro všechny. Ke kategorickému imperativu musím dojít sám a nemůže mi být dán z vnějšku.

Druhá formulace je velmi podobná, avšak vyznívá spíše takto: „*Nemanipuluj s druhými ke svému prospěchu.*“ Zaměřuje se spíše na lidství a skrývá v sobě reciprocitu mezi já a ty. Člověk nesmí sebe ani druhého použít jako předmětu k dosažení nějakého cíle.

Následující přehled shrnuje přehledně jeho etiku a výstupy. V tomto schématu je názorně nastíněno rozdělení rozumu, vztah kategorického a hypotetického imperativu a vztah mezi maximy a praktickými zákony.

³⁰ Bible, Tob 4,15

Schéma č. 2: Dělení rozumu a imperativy³¹

Etika, která by měla platit pro všechny, tedy musí být založena na kategorickém imperativu. Lidská mravnost je pro něj důkazem Boží existence, protože jinak si nelze vysvětlit to, že jednáme proti mravním skutečnostem. Bůh do nás vložil tendenci přibližovat se k morálnímu dobru, ale jeho dosažení je ve hvězdách... „Dvě věci naplňují mysl vždy novým a rostoucím obdivem a úctou, čím častěji se jimi zabývám: hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně.“³²

4.3 Utilitarismus J. Benthama a J. S. Milla

Pro tento filosofický směr je příznačný jeho název: Utilitarismus (z latinského utile – užitečné). Významně navazuje na anglický empirismus. Jeho zakladatelem je

³¹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 2. rozš. vyd. Praha: Zvon, 1992, s. 295.

³² Kant, *Kritika praktického rozumu*, Závěr, AA V.161.

v 18. Století Jeremy Bentham a významným představitelem John Stuart Mill.

Benthamovou základní myšlenkou je, že jediným správným řešením je maximalizovat užitek.³³ Benthamův utilitarismus můžeme považovat za silně orientovaný na užitek. Sám svoji filosofii ctí do té míry, že se rozhodl dokonce maximalizovat užitek svého těla po smrti. Rozhodl se ho nedarovat na orgány, ale mumifikovat a vystavit na akademické půdě, aby mohl svým odkazem inspirovat generace dalších a dalších filosofů.³⁴ Mill na něj navazuje a snažil se utilitaristické výpočty rozšířit a pozměnit tak, aby lépe zohledňovaly humanistické zájmy. Zavádí pojem vyšší a nižší potěšení. *„Je lépe být nespokojenou lidskou bytostí než spokojeným vepřem. Je lépe být nespokojeným Sokratem než spokojeným tupcem. A pokud jsou tupec nebo vepř jiného názoru, je to proto, že znají jen svou stránku věci“*³⁵ Snaží se vyhradit proti Benthamovi, který pokládal štěstí (potěšení) za rovné ve všech formách.

Utilitarismus vidí cíl etiky v co největším možném užitku, dobru či prospěchu pro co největší množství lidí. Výsledné jednání je výhradně hodnoceno podle důsledků, proto je tento směr také někdy nazýván konsekvencialismus. Snaží se jako normativní etika přinést jednoduchá kritéria mravního posuzování a z toho vyplývají tyto principy: následek, užitečnost, hédonismus, sociální princip.

³³ SANDAL, Michael. Justice: What's The Right Thing To Do?. [online]. [cit. 2013-07-11]. Dostupné z: <http://www.justiceharvard.org/2011/03/episode-01/#watch>

³⁴ SANDEL, Michael J. Justice: what's the right thing to do?. 1st pbk. ed. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2010, s. 9.

³⁵ MILL, John Stuart. *Utilitarismus*. Vyd. 1. Překlad Karel Šprunk. Praha: Vyšehrad, 2011, 182 s. Krystal (Vyšehrad), sv. 13.

„Princip následků. Mravní hodnocení se děje výlučně na základě následků, konsekvencí či účinků, které lze od jednání očekávat. Neexistuje teda žádné jednání, které by bylo mravně správné nebo nesprávné samo o sobě.“³⁶ Každé jednání je tedy vnímáno na základě konsekvence, kterou vyvolá. Podle tohoto principu by například znásilnění či vražda mohla být v konečném součtu hodnocena jako dobrá.

Princip užitečnosti je dalším kritériem a jeho jádrem je uskutečňování něčeho, co je dobré samo o sobě.

V principu hédonismu se jedná o „... uspokojování lidských potřeb a zájmů, tedy ve slasti, radosti, v hedonisticky chápaném štěstí.“³⁷

Posledním je sociální princip. Jeho podstatou je odmítnutí egoistického hédonismu – tedy hlavní není štěstí jednotlivce, ale co největší štěstí co největšího počtu lidí. Nedostatkem tohoto principu je absence spravedlivosti, která je způsobena „průměrným“ štěstím všech. (příklad: Vládou budou stanoveny plošné sociální dávky, to povede k štěstí všech, ale nebude zohledněno, kdo si je jak zaslouží.)

³⁶ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Vyd. v tomto překladu 2., V nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2001, s. 32.

³⁷ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Vyd. v tomto překladu 2., V nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2001, s. 33.

5 Etika 19. Století

Čím více se blížíme současnosti, tím více si vyžaduje podrobnější dělení, protože se jednotlivé proudy výrazně odlišují.

Filosofie 19. Století prodělala významnou změnu ve struktuře a tvorbě. Od filosofie se oddělují vědy jako sociologie a psychologie. Typický filosof již není kněz, šlechtic či chránělec šlechtice. Stává se jím univerzitní pedagog. Významně narůstá počet aktivně publikujících a působících filosofů, kteří skoro výhradně tvoří v národních jazycích. Jedním z ústředních bodů zájmu se stávají dějiny filosofie.

První polovina 19. století je ve znamení Velké francouzské revoluce a napoleonských válek. Ty působí na dění v Evropě a jako reakce na ně přicházejí národní obrození. Šlechta ztrácí svoji funkci a moc, ta přechází na státní systém a úředníky.

Evropské filosofii udává směr německý idealismus, který kriticky navazuje na Kanta. Hlavním tématem tohoto směru je univerzální Duch, který člověka přesahuje a vyvíjí se v dějinách. Tento vývoj se zaměřoval na svobodu, která se uskutečňuje ve svobodné společnosti. Dalším významným směrem byl romantismus, který se hlavně v Anglii a Německu stává i uměleckým směrem. Je založen na pocitech, významu bolesti a hrdinství. Proti tomu se stále rozvíjí již zmíněný Etika, která by měla platit pro všechny, tedy musí být založena na kategorickém imperativu. Lidská mravnost je pro něj důkazem Boží existence, protože jinak si nelze vysvětlit to, že jednáme proti mravním skutečnostem. Bůh do nás vložil tendenci přibližovat se k morálnímu dobru, ale jeho dosažení je ve hvězdách... *„Dvě věci naplňují mysl vždy*

novým a rostoucím obdivem a úctou, čím častěji se jimi zabývám: hvězdné nebe nade mnou a mravní zákon ve mně."

Utilitarismus.

Druhá polovina je udávána revolucemi, které se rychle šíří Evropou. V tomto období nejsou tvořeny velké filosofické systémy, spíše individuální propracovaná tvorba. Darwinova teorie evoluce uštědřila silnou ránu tehdejšímu smýšlení, naprosto odlišnou dějinnou podobu dostává celá příroda včetně člověka.

Významnou osobností je dánský teolog a filosof Kierkegaard, který bojuje proti falešnému absolutnu. Na něj později navazuje Marx. Ten rozvíjí jeho myšlenky o falešném absolutnu a dává vzniknout materialismu. V této části také vystupuje stěžejní postava pro celé toto období, a to je Friedrich Nietzsche. Jeho filosofování „kladivem“ a nihilismus přináší nové myšlenky a zdrcující kritiku tehdejší doby.

5.1 Sören Kierkegaard

Jeho mladí silně poznamenalo brzké úmrtí jeho otce i všech sourozenců. Kierkegaard po jeho smrti dědí veškerý majetek a působí jako soukromý učenec. Později veškeré majetek použije na šíření svých spisů. Kierkegaard byl muž mnoha masek. Například, před svou snoubenkou záměrně vyvolával *„zdání lehkomyšlného a lenošivého ničemy, aby jeho snoubenka pocítovala rozchod s tak nehodným člověkem méně bolestně.*“³⁸ Tuto masku měl nasazenu i během své tvorby. Záměrně vydával spisy pod pseudonymy a po odhalení jeho příslušnosti k nim autorství kategoricky odmítal. To mu dává potřebnou svobodu a možnost vyvolávat

³⁸ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 2. rozš. vyd. Praha: Zvon, 1992, s. 375.

tázání stejně jako u Sokrata a dovést čtenáře k „vědění o vlastním nevědění.“³⁹ Kierkegaard svoji filosofií pokládá základy později silně rozvinutému existencialismu.

Jedním z bodů jeho zájmu je subjektivní a objektivní reflexe. V objektivní reflexi myslím sebe, jako něco, co je obecné (například zahradník). Tím však mohou být i další lidé. Existence subjektu se pak stává něčím nepatrným. V subjektivní reflexi se zajímám o sebe jako o individuální a neopakovatelnou existenci. Tímto se vymezuje proti absolutnímu duchu Hegela a vynáší do popředí jedinečnou a subjektivní existenci.

Věnuje se problematice „já“ a vztahu „já ke světu“. Sebereflexí je nutno zkoumat své niterné já.

K pojmání života pro něj vedou tři základní cesty: estetické, etické a náboženské. Estetická cesta vede skrze objektivní reflexi a k neautentickému zoufalství. Je to cesta užívání si života, avšak zdánlivá svoboda výběru možností dovede člověka k zoufalství. Cesta etická vede skrze subjektivní reflexi a k autentickému zoufalství. Klíčová je zde volba, kde správná volba je zvolení „já“ jako konkrétní individuality. Náboženská cesta je dovršením cesty etické a mají k sobě celkově blízko. Člověk má věřit v Boha prostřednictvím „skoku víry“. Víra nemusí nutně znamenat přesvědčení, že konkrétní Boží skutky jsou pravdivé. Víra je tedy uskutečňována bez důkazů, a proto každý, kdo věří, musí nutně o své víře pochybovat.

³⁹ STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie*. 2. rozš. vyd. Praha: Zvon, 1992, s. 375.

5.2 Friedrich Nietzsche

Narodil se roku 1844 poblíž Lipska, byl synem evangelického faráře, který však záhy po jeho narození umírá a Nietzsche je vychováván výhradně ženami. To má později zásadní význam na jeho vztah k ženám. Navazuje na dílo Schopenhauera a jejich společným předmětem zájmu je filosofie vůle. Méně známá je jeho tvorba na poli hudebním a básnickém. Oběma těmito uměleckými disciplínami se věnoval se zájmem. Vliv tohoto zájmu je pak zřejmý i v jeho pozdější filosofické tvorbě. Jedním z hlavních děl je *Also sprach Zarathustra* (Tak pravil Zarathustra), které je bezesporu mistrovské básnické dílo. Společně s *Jenseits von Gut und Böse* (Mimo dobro a zlo) se jedná o stěžejní díla pro výklad jeho etických a morálních koncepcí.

5.2.1 Pojmosloví

Pro lepší orientaci v následujícím textu přednesu několik klíčových pojmů v jeho filosofii.

„Vůle k moci“ (*Der Wille zur Macht*) je ústředním pojmem a pořád se k ní vrací. Netýká se jen lidí, ale celé přírody. Je to hnací stroj života, ne však život sám. Život je vlastně neustálé střetání různých vůlí k moci, kdy vítězí pouze ta silnější. Díky vůli k moci se člověk stal pánem tvorstva. Křesťanství a milosrdenství jsou pouze projevem slabochů a těch, co nemají vůli k moci.

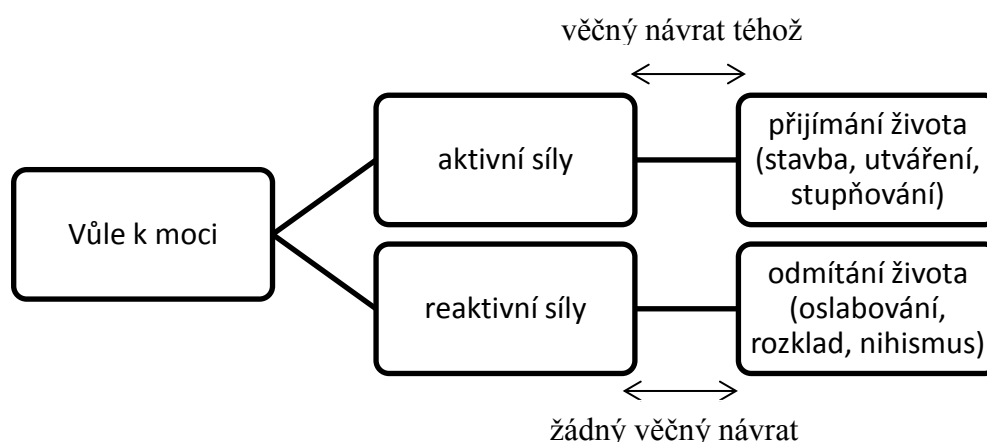
„Věčný návrat téhož“ je projevem toho, že bytí života není statické. *„Život probíhá v procesu bez začátku a konce... v tomto procesu se vznikání neustále vrací“*⁴⁰

⁴⁰ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Vyd. v tomto překladu 2., V nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2001, s. 179.

„Nadčlověk“ (Übermensch) je výsledkem a připojení se k teorii evoluce. Obyčejný člověk je něco co tu bylo a je, avšak má být překonáno. Obyčejný člověk má být průvodcem k vytvoření nadčlověka. *„Čím je opice člověku? Posměchem nebo bolestným studem. A stejně má i člověk býti nadčlověku: posměchem nebo bolestným studem. Urazili jste cestu od červa k člověku, a leccos ve vás je posud červ. Kdysi jste byli opice, a i nyní je člověk opice – více než kterákoli opice.“*⁴¹ Je důležité zmínit zneužití této teorie nacistickou ideologií. Částečně ji nahrávala nejednoznačnost jeho tezí a právě ona „básnickost“, která při vytržení jednotlivých myšlenek umožňovala interpretaci zamlouvající se nacismu. *„Nadčlověk však nebyl rasový, nýbrž lidský typ.“*⁴²

Velmi pěkné a přehledné shrnutí a dělení důsledků vůle k moci přináší toto schéma.

Schéma č. 3: Vůle k moci a důsledky⁴³

⁴¹ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. V Olomouci: Votobia, 1995, s. 25.

⁴² FEARN, Nicholas. *Jak a o čem přemýšlejí filozofové*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 121.

⁴³ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Vyd. v tomto překladu 2., V nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2001, s. 179.

5.2.2 Nietzscheovo kladivo

Nietzsche přichází a nekompromisně "filosofuje kladivem". Boří dosud posvátné modly člověka a veškerý základ, který byl domněle pevný.

„Tato drobná úvaha je velkým vyhlášením války; a pokud jde o vyhoštění model, tentokráte se nejedná jen o dobové modly, nýbrž o modly věčné, jichž se dotkneme kladivem jako ladičkou: neexistuje žádné starší, zakořeněnější, nafoukanější a prázdnější modly.“⁴⁴ Tyto modly jsou naše zakořeněné pravdy, které jsou však pouze produktem dějin. Dějin, které jsou založeny na sebeklamu, a ten se s námi táhne až do současnosti. Život nemůže být chápán rozumem, jediné východisko je pochopit ho silou. Ta je v souladu s naší přirozeností. Vůle k moci je tedy východiskem, avšak *„tato schopnost podle něj v moderním člověku zakrněla.“⁴⁵* K obnově může dojít pouze po zásahu kladiva do hodnotového systému.

5.2.3 Hodnoty

Hodnotový systém se dělí na tři stádia. Prvním je stádium úcty a víry v tradiční ideály. Pak přichází stádium nihilismu. Veškeré hodnoty jsou falešné a musíme se jich zbavit. Ve třetím stádiu se vytvářejí hodnoty nové a skutečné.

Novou základní hodnotou je život, který se raduje z věčného vznikání a zanikání. Tyto hodnoty se uskutečňují prostřednictvím nadčlověka. *„Mrtví jsou*

⁴⁴ NIETZSCHE, Friedrich. *Soumrak model, čili, Jak se filosofuje kladivem*. Olomouc: Votobia, 1995, s. 11. Malá díla, [11].

⁴⁵ FEARN, Nicholas. *Jak a o čem přemýšlejí filozofové*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, s. 119.

*všichni bozi: Chtějme, aby žil nadčlověk.*⁴⁶ Skrze mrtvé bohy odcházejí všechny staré hodnoty (nebo modly viz kapitola Nietzscheovo kladivo) a nadčlověk přináší nové. Nadčlověk je si vědom beznadějnosti tohoto světa. Východiskem mu je vůle k moci, v ní se uskutečňuje. Jedině nadčlověk se dokáže vypořádat s myšlenkou věčného návratu téhož. „*Všechno přichází, všechno se vrací, věčné běží kolo jsoucna.*“⁴⁷

5.2.4 Hodnocení morálky

Jeho hodnocení morálky dobře vychází z jeho slov o mocích, které na ni působí. Je to instinkt stáda proti silným, instinkt trpících a neúspěšných proti šťastným a instinkt prostředních proti výjimkám.

Křesťanská morálka je morálkou slabých a neúspěšných, proto je pro ně podezřelé cokoliv, co je silné a zdravé. Za ctnost vydávají pokoru, podrobení a milosrdenství.

Morálním dobrem je to, co stupňuje vůli k moci. Je to morálka silného, morálka pána. Oproti morálce slabého - otroka. Ten žádnou morálku primárně netvoří, pouze ve vztahu ke svému pánu pomocí resentimentu. Přelomovým prosazením morálky slabých a otroků bylo podle Nietzscheho působení Ježíše Nazaretského.

Funkcí morálky je kontrolovat pudy, které by bez ní měly ničivou sílu, avšak tato kontrola probíhá pouze skrze klamy. Přesto považuje morálku jako nutnou se zachováním obezřetnosti k nebezpečí, které skýtá ve formě oslabení pudů, které stupňují život a tedy oslabení vůle.

⁴⁶ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. V Olomouci: Votobia, 1995, s. 294.

⁴⁷ NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. V Olomouci: Votobia, 1995, s. 296.

6 Etika 20. Století

V tomto období pokračuje trend, který jsem zmínil v úvodu kapitol 18. a 19. století. Filosofie se štěpí na mnoho jednotlivých směrů a s tím i etické teorie. Toto období by se dalo charakterizovat roztržitostí.

„Jeden z nejsilnějších podmětů pro filosofii 20. století vychází od E. Husserla.“⁴⁸ Ten je zakladatelem fenomenologie (nauce o fenoménech - jevech). Jeho fenomenologická tvorba dala vzniknout materiální etice „... jež měla až asi do roku 1970 velký vliv na evropské kontinentální myšlení.“⁴⁹ Filosofie se začala zabývat tím, co je dáno - co se jeví.

Z fenomenologie pak vychází z existencialismu. Ten se zabývá problémy obyčejného bytí. Zaměřuje se na jednotlivce a konkrétní situace. Snaží se najít východiska z úzkosti, strachu a bolesti. Zakladatelem je Sören Kierkegaard a za hlavními představiteli jsou M. Heidegger a P. Sartre.

Další směr je analytická etika. Ta se zabývá „logickou, sémantickou, pragmatickou či lingvistickou analýzou morálního života.“⁵⁰ Její působnost byla dominantní hlavně v anglosaských zemích a prostřednictvím Vídeňského kroužku (uskupení filosofů založené M. Schlickem scházející se ve Vídni) získala značný vliv i na kontinentu.

⁴⁸ CORETH, Emerich. *Filosofie 20. století*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2006, s. 9.

⁴⁹ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Vyd. v tomto překladu 2., V nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2001, s. 211.

⁵⁰ ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. Vyd. v tomto překladu 2., V nakl. Academia 1. Praha: Academia, 2001, s. 248.

6.1 Emmanuel Lévinas

E. Lévinas se problematice etiky a morálky zabývá v několika knihách (Etika a nekonečno, Etika jako první filosofie a Totalita a nekonečno). V následujících kapitolách přiblížím jeho pohled na věc a vývoj jeho smýšlení v tomto směru.

6.1.1 Osobnost Emmanuela Lévinase

E. Lévinas je bezesporu velkou osobností novodobé francouzské filosofie a duchovní vůdce judaismu. Narodil se v roce 1906. V dětství pobýval v Litvě, kde byl vychováván ve vzdělané židovské rodině. Jeho studium začíná ve Francii, kde studuje filosofii na štrasburské univerzitě. V roce 1928 začíná studovat fenomenologii ve Freiburgu. Právě tam se seznamuje s myšlenkami Edmunda Husserla a Martina Heideggera. Od roku 1947 přednáší na Collège philosophique. Na univerzitě v Poitiers se stává profesorem, posléze působí v Paris-Nanterre a Sorbonně. E. Lévinas umírá v Paříži 25. prosince 1995.⁵¹

6.1.2 Etika a morálka podle Emmanuela Lévinase

Na úvod je potřeba si stanovit, jaká byla východiska pro jeho smýšlení. „Levinasovo myšlení stojí na třech základních pilířích judaismu, fenomenologii a dialogickém myšlení zejména Franze Rosenzweiga.“⁵² Filosofie E. Lévinase je prostoupena judaismem a základem v něm mu je Talmud, narozdíl od Buberu, který má základ v chasidismu.

⁵¹ CORETH, Emerich. *Filosofie 20. století. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2006, s. 58.*

⁵² *Texty: literární čtvrtletník. Vsetín: Knihkupectví Malina, 2001, s. 10 - 13.*

To ovlivňuje jeho smyšlení a skrze něj se dostává k hledání etického konceptu. Základním bodem pro E. Lévinase je vztah „Já k Druhému“. V tomto vztahu hledá morální pravidla a nachází je v asymetrickém vztahu k druhému člověku. Přesto odmítá ustanovit vlastní etickou filosofii, vlastní etický kodex.

6.1.3 Totalita a nekonečno

Tato kniha se hlavně zabývá kritikou totality a dalším bodem zájmu je téma tváře, setkání s tváří a její etický význam. Vidí problém evropského myšlení v tom, že dáváme přednost totalitě před nekonečnem. Tradice evropského humanismu nás přivedla k nacismu.⁵³ Jde o nerespektování individuality židů. Pro nacisty nejsou lidmi a podle toho s nimi zacházejí. Proto je tak nebezpečné naslouchat totalitě. Jediným východiskem z totality je vnímat jinakost druhého a pokládat každého za individualitu.

„S Druhým se setkávám jako s tím, koho nelze zahrnout do žádné myslitelné jednoty. Nemohu do něho nahlížet a jsem odkázán na to, co mi on sám sdělí. Vůči každému celku je vnější; tato jeho exteriorita či transcendence probleskuje právě v jeho tváři.“⁵⁴ Tvář druhého má nesmírný význam. V tváři nám člověk zjevuje svoje úmysly a dokáže k nám promlouvat beze slov. Její naprostá bezbrannost a nahost se nám okázale vyjevuje. Proto při popravách se skoro nikdy nestřílelo do tváře, ale do zad. Tvář by promlouvala a přikazovala „nezabiješ“. Tuto základní myšlenku Lévinas poté rozvíjí

⁵³ LÉVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1997, Oikúmené.

⁵⁴ LÉVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. 1. vyd. Praha: Oikoymenh, 1997, s. 12. Oikúmené.

v nesmírně bohatých i hlubokých analýzách, psaných ovšem nesnadným, dramatickým jazykem, plným překvapivých obrátů.

6.1.4 Etika a nekonečno

Morálka a etika je nekonečně spjata také s politikou. Jak píše Lévinas: „*Myslet na hlad lidí je první funkcí politika.*“⁵⁵ Jako druhou hlavní funkci politika dodávám myslet na dobro lidí. Je tomu však dnes takto? Ze vzniklé situace nemůžeme vinit nikoho jiného, než sami sebe (myšleno společnost jako celek).

6.1.5 Asymetrická odpovědnost

Problému odpovědnosti se Lévinas hojně věnuje. Stěžejní je potom odpovědnost vůči druhému. „*Odpovědnost chápu jako odpovědnost za druhého, čili jako odpovědnost za to, co jsem neudělal já, co se mě dokonce ani netýká; nebo co se mě naopak týká, s čím se setkávám jakožto s tváří.*“⁵⁶ Je to v naprostém protikladu chápání dosavadní etiky. Člověk není zodpovědný pouze za své skutky, ale od okamžiku setkání s druhým i za ty jeho a za něj celkově. Dokonce jsem odpovědný i za jeho odpovědnost! Této odpovědnosti se nelze zbavit, protože je v nás zakořeněna. „*Odpovědnosti vůči druhému, vzato nekompromisně, se nelze zbavit nikdy. Je to odpovědnost,*

⁵⁵ LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*. 1. vyd. Praha: ISE, 1994, s. 11.

⁵⁶ LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*. 1. vyd. Praha: ISE, 1994, s. 181.

kteřá nikdy nekončí a kteřou jsem si nezvolil, odpovědnost proti mé vůli; odpovědnost rukojmího."⁵⁷

Tento vztah je asymetrický, protože já od druhého nemohu očekávat tutéž odpovědnost. Na prvním místě je moje odpovědnost a o tu se musím starat. „Mám odpovědnost za to, co není v mé moci... Jsem tomu druhému vydán ještě dřív, než sám na sebe...“⁵⁸ Lévinas tuto asymetrickou odpovědnost aplikuje dokonce i na válku a pronásledování židů. Klade si otázku, jak za ni může?

Podstatu této odpovědnosti můžeme najít v obavě o druhého - v obavě z jeho smrti. Není to srovnatelné se strachem z naší smrti, který je úzkostný. Člověk na tomto světě není pro sebe sama, ale dochází naplnění skřze druhé.

6.2 Analytická etika

Analytická etika (metaetika) se zabývá hlavně analýzou morálního jazyka a rozvíjí se nejvíce po roce 1950 v úzké vazbě s normativní etikou.

Při analýze morálního jazyka v ní vyvstává mnoho otázek: Je morálka více záležitostí vkusu, než pravda? Jsou předpoklady pro morálku kulturně podmíněné? Jsou zde nějaké morální základy? Kde je jejich původ?⁵⁹ Tyto otázky nás bezpodmínečně dovedou k myšlenkám o morální pravdě a spravedlnosti. Předmětem zkoumání analytické etiky je také vztah mezi hodnotami a zkoumání lidské

⁵⁷ LÉVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*. 1. vyd. Praha: ISE, 1994, s. 81.

⁵⁸ LÉVINAS, Emmanuel a Karel VRÁNA. *Být pro druhého: (dva rozhovory)*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1997, s. 18.

⁵⁹ SAYRE-MCCORD, Geoff. Metaethics. In: [online]. [cit. 2013-07-14]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/metaethics/#EutPro>

motivace pro různé činy.⁶⁰ Odpovědi a řešení některých těchto otázek přednesu v další kapitole prostřednictvím Michaela Sandela.

6.3 Michael Sandel

Michael Sandel je slavným americkým filosofem, který se zabývá hlavně politickou, právní a morální filosofií. Narodil se v roce 1953 a mimo jiné působí jako profesor na Harvardské univerzitě. Proslavil se svoji prací na téma spravedlnost.⁶¹

6.3.1 Morální stránka vraždy

Nad morální stránkou vraždy se zamýšlí v případě královna vs Dudley a Stephensen. Tento případ rozvedu a poukážu na závěry soudu.

Tomuto soudnímu procesu, odehrávajícímu se v roce 1884, předcházela katastrofa a potopení lodě Mignonette.⁶² Zachránila se pouze skupina 4 námořníků (Dudley, Stephensen, Brooks, Parker) na člunu. Neměli žádnou vodu a pouze jednu konzervu řepy. Během 11 dnů snědli své zásoby a pak po 8 dní hladověli. V tu dobu přichází Dudley s návrhem, že by měli losovat, kdo zemře a obětuje se pro ostatní. Brooks losování odmítá, a tak se neuskuteční. Další den Dudley společně se Stephensenem zavraždí Parkera, který již pil mořskou vodu a jeho stav byl ze skupiny nejhorší. Další 4 dny se živili na jeho

⁶⁰ SAYRE-MCCORD, Geoff. Metaethics. In: [online]. [cit. 2013-07-14]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/entries/metaethics/#EutPro>

⁶¹ [online]. [cit. 2013-07-11]. Dostupné z: <http://www.justiceharvard.org/about/michael-sandel/>

⁶² SANDEL, Michael J. Justice: what's the right thing to do?. 1st pbk. ed. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2010, s. 2.

těle, než je zachránila loď. Po návratu do Anglie byli souzeni a jejich obhajoba zněla v duchu utilitarismu. Tvrдили, že jednali z nouze, že to byla jejich obrana. Argumentovali tvrzením: „Je lepší, když jeden zemře, aby tři mohli žít.“⁶³ Rozsudek zněl v duchu odmítnutí utilitarismu. Člověk, který zabije jiného, aby unikl smrti hladem, je vinen vraždou. Přestože za daných okolností věří, že je to jediná možnost, jak si zachovat svůj život.⁶⁴

Proč je tedy jejich vražda kategoricky špatná? Protože nerespektovali jeho individualitu a zabili ho bez jeho svolení. Kdyby došlo na losování, bylo by jejich jednání ospravedlnitelné ve větší míře. Morálně korektní by však stále nebylo. Jediným možným východiskem by pak bylo dobrovolné spáchání sebevraždy Parkse.

6.3.2 Hodnota lidského života

Hodnota lidského života je jednou z velmi ožehavých otázek. Lze hodnotu života vyjádřit v penězích? Moderní společnosti se o to pokoušejí a argumentují tím, že je to v dnešní ekonomické době nezbytné. Z této snahy pak vznikají studie určující peněžní hodnotu lidského života a vyvstávají morální otázky. Michael Sandal se této problematice věnuje a dokonce přináší několik příkladů z nedávné minulosti. Jedním z nich je příklad z naší země. Příklad firmy Philip Morris, která má několik kanceláří v Praze a hlavní sídlo firmy je v Kutné Hoře, tedy opravdu příklad, který se mě dotýká.

⁶³ SANDEL, Michael J. Justice: what's the right thing to do?. 1st pbk. ed. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2010, s. 4.

⁶⁴ SANDEL, Michael J. Justice: what's the right thing to do?. 1st pbk. ed. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2010, s. 4.

V roce 2001 si firma Philip Morris nechala zpracovat analýzu nákladů a přínosů kouření v České republice⁶⁵. V této analýze vzala v potaz náklady a přínosy kouření.

Tabulka č. 1: Analýza nákladů a přínosů Philip Morris

náklady	přínosy
zvýšená lékařská péče (rakovina, častější návštěvy doktora,..)	daně ušetření za lékařskou péči ušetření za důchody ušetření za péči o seniory

Studie vycházela ze zjištění, že průměrný kuřák zemře o 4.3 až 5.23 let dříve, než nekuřák. Tato analýza přinesla nečekaný výsledek, že v roce 1999 mělo kouření občanů pro rozpočet České republiky přínos v hodnotě 5,81 miliard korun. Tímto chtěla firma poukázat na přínos kouření pro rozpočet a naklonit si tehdejší vládu, která chtěla omezit kouření zvednutím daní.

Dalším příkladem pojednávajícím o dnešním pohledu na hodnotu života je příklad ve společnosti Ford. Tato společnost si nechala vypracovat analýzu nákladů a příjmů ve vztahu k svému modelu Ford Pinto.⁶⁶ U něho bylo zjištěno nebezpečí výbuchu palivové nádrže při nárazu zezadu. V této analýze porovnává náklady na stažení všech vozů tohoto modelu a upravení funkčnosti a náklady za soudní spory, náhrady za zranění a úmrtí.

⁶⁵ [online]. [cit. 2013-07-11]. Dostupné z:
<http://web.archive.org/web/20011105203845/http://tobaccofreekids.org/reports/philipmorris/pmczechstudy.pdf>

⁶⁶ LEGGETT, Christopher. The Ford Pinto case. [online]. [cit. 2013-07-11]. Dostupné z:
<http://users.wfu.edu/palmitar/Law&Valuation/Papers/1999/Leggett-pinto.html>

Tabulka č. 2: Analýza nákladů a přínosů Ford Pinto

náklady	přínosy
\$11 za jedno auto	180 úmrtí x \$200,000
12,5 miliónů aut	180 zranění x \$67,000
	2000 aut x \$700
Celkově \$137 milionů	Celkově \$49,5 milionů

Po vypracování této analýzy se firma rozhodla vozy nestahovat a platit soudní výlohy.

Obě zmíněné společnosti ke svým závěrům využívají myšlenky utilitarismu. V těchto případech však utilitarismus selhává. Selhává v respektování práv jednotlivce či menšiny a selhává ve vyjadřování hodnoty života v penězích. Je s podivem, že společnost toto zneužívání toleruje.

6.4 Etické systémy na území ČR

Za první novodobý systém na našem území pokládám systém T. G. Masaryka. Jeho politická filosofie a snaha o vytvoření humanistické etiky dala vzniknout novému vnímání morálky pro občany za doby první republiky.

Palčivé etické otázky ve spojitosti s politickou filosofií jsou často řešeny také nyní. Předními autory, kteří se zabývají částečně etikou či etikou ve spojitosti s politikou jsou Bělohradský, Sokol a Patočka. V práci se budu věnovat převážně systému vytvořenému T. G. Masarykem a zmíním okrajově současný stav.

6.4.1 Masaryk

Tomáš Garrigue Masaryk byl velkým státníkem, politikem a filosofem. Byl přímým žákem Husserla a jako jedním z mála filosofů se mu podařilo založit skutečný stát, který byl postaven na pevných hodnotách. O založení ideálního státu

snil již Platón. Byl to bytostný humanista, který věřil v člověka, práci a mravnost. *"Nepotřebujeme mravnosti a náboženství abstraktně, v soustavách a v knihách, ale v životě, v hospodaření a v politice. Etika není pro psací stůl, náboženství není pro kostel."*⁶⁷

Masaryk se snaží vypořádat s krizí hodnot, kterou přinesl Nietzsche. Snaží se o nalezení nového morálního i duchovního základu lidského života. Chce žít podle myšlení a myslet podle pravdy. Přesně dle ideálu řecké filosofie. Jeho filosofie byla filosofie života, aktivní a jednající.

Usiluje o morální založení politiky. Neuznává její založení na tužbách jednotlivců, na druhou stranu odmítá omezování jednotlivců společností. Tuto kritiku dále rozvádí, avšak konkrétní řešení nepřináší. Zdůvodnění politiky můžeme tedy náležet v odpovědnosti vůči druhým, stejně jako mají občané odpovědnost vůči politikům. To má být smyslem demokracie.

6.4.2 Patočka

Jan Patočka byl významným filosofem hlavně druhé poloviny 20. století.⁶⁸ Předmětem jeho zájmu byla fenomenologie. Vycházel, polemizoval a souhlasil s odkazy Komenského, Masaryka a Husserla.

Fenomenologie v jeho podání si kladla otázky po celkovém smyslu filozofie, vědy a evropské tradice. V tomto akcentu se projevuje jeho celoživotní touha rehabilitovat filozofii.⁶⁹

⁶⁷ Židlochovický zpravodaj, březen 2008, s.2

⁶⁸ [online]. [cit. 2013-07-13]. Dostupné z: <http://www.ajp.cuni.cz/bio.html>

⁶⁹ GABRIEL, Jiří. Slovník českých filozofů. 1. vyd. V Brně: Masarykova univerzita.

Já ho zde však zmiňuji jako postavu, která i prakticky utvářela morální hodnoty tehdejší země a hýbala děním na politické scéně. Jan Patočka byl jedním z prvních signatářů Charty 77 a spoluvytvářel její mravní rámec. Jan Patočka zakládá linii filosofů, kteří hýbou naší zemí (Menzel - Palach, Bělohradský, Neubauer, Sokol, a další).

6.4.3 Bělohradský

Václav Bělohradský je významný současný filosof a sociolog. Patří k žákům Jana Patočky.

Evropská civilizace je podle Bělohradského založena na diarchické struktuře, na neutuchajícím napětí mezi legitimností (osobním vědomím, přirozeném světě, komunikaci s druhými lidmi) a legalitou (institucemi, aparáty, idealizacemi světa, státní racionalitou).⁷⁰ Krize Evropy nastává z důvodu banalizování legitimnosti na soukromý názor a redukci legality na moc státních aparátů. Společnost se začíná stávat neosobním celkem zákonů ve státě.

Václav Bělohradský je aktivizujícím filosofem. Často vystupuje v médiích a snaží se o přiblížení filosofie veřejnosti. Snaží se probuzení dialogu ve společnosti. Dialogu o etických a politických problémech současnosti. Snaží se varovat dnešní společnost před „člověkem bez skrupulí.“⁷¹ Je to člověk, který pokládá jen svou verzi světa za tu pravou a je schopný všeho.

⁷⁰ GABRIEL, Jiří. Slovník českých filozofů. 1. vyd. V Brně: Masarykova univerzita, 1998.

⁷¹ GABRIEL, Jiří. Slovník českých filozofů. 1. vyd. V Brně: Masarykova univerzita, 1998.

Závěr

Předložená bakalářská práce Etika a morálka byla zaměřena na vývoj etiky a morálky a zkoumala chronologicky jejich vazbu na filosofické systémy. V práci jsem přesně definoval rozsah těchto termínů a zachytil vývoj jejich vnímání od doby antické po současnost.

V této práci se mi podařilo dosáhnout přesného stanovení pojmů etiky a morálky. Přednesení jejich etymologie a dnešního významu. Podání chronologického přehledu vývoje morálky a etiky skrze hlavní proudy a představitele jednotlivých období.

Bohužel jsem zcela nenaplnil předpoklad zaměřit tuto práci převážně na současné etické a morální problémy.

Při práci se sekundární literaturou jsem narazil na její specifickou strukturu. Všechna díla zabývající se primárně etikou a morálkou, s kterými jsem přišel do styku, byla sestavena po pojmech. Shledávám tedy svou práci přínos v podání chronologického přehledu vývoje morálky a etiky.

Těchto několik podmětu mi vytanulo na mysl při psaní práce. Jejich vypracování by bylo jistě zajímavé, avšak na jejich sepsání nebyl prostor ani neodpovídali cílům mé práce. Jednou z těchto myšlenek je problematika japonské morálky a její začlenění v japonských firmách. Další myšlenkou pak je koncept spravedlivé (morální) války ve vztahu k filosofické etice, koncept bioetiky v dnešní technické době, samostatný vývoj etických systémů v ČR.

Několika kapitolám jsem bohužel věnoval menší pozornost a prostor. Bylo tomu převážně z důvodů osobní preference. Dalšími limity bylo omezení rozsahu práce a snaha o nezabředávání do podrobností, která by vyústila v nepřilížitelnou souvislost s cílem práce. Tyto kapitoly by si

však zasloužily jistě další rozpracování. Jedná se hlavně o kapitoly Etika Níkomachova a Společenská smlouva.

Naopak jsem spokojený s vypracováním kapitol týkajících se filosofických systémů Kanta, Nietzscheho, Lévinase a Sandela.

Po dokončení této bakalářské práce se na dnešní morální krizi dívám naprosto jinýma očima, přesto z ní nevidím jasné východisko. Pochopení historie však pokládám za první krok na správné cestě, která nás vyvede z morální krize.

Seznam literatury

Soupis bibliografických záznamů

a) Prameny

ARISTOTELÉS, . *Etika Níkomachova*. 2., rozš. vyd. Překlad Antonín Kříž. Praha: P. Rezek, 1996, 493 s. ISBN 80-901-7967-3.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona : (včetně deuterokanonických knih) : český ekumenický překlad. 11. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 2005c1985. ISBN 80-85810-37-9.

ČAPEK, Karel a Tomáš Garrigue MASARYK. *Hovory s T.G. Masarykem*. Vyd. v tomto překl. 1. Editor Jiří Opelík. Překlad Jaromír Loužil. Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR, 2013, 349 s. Filozofické dědictví, [11]. ISBN 978-80-87782-09-5.

HOBBS, Thomas. *Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského*. Praha: Melantrich, 1941, 375 s., il.

KANT, Immanuel. *Základy metafyziky mravů*. Vyd. 1. Překlad Ladislav Menzel. Praha: Svoboda, 1990, 135 s. Filozofické dědictví. ISBN 80-205-0152-5.

KANT, Immanuel. *Kritika praktického rozumu*. Vyd. v tomto překl. 1. Překlad Jaromír Loužil. Praha: Svoboda, 1996, 306 s. Filozofické dědictví, [11]. ISBN 80-205-0507-5.

LÉVINAS, Emmanuel a Karel VRÁNA. *Etika a nekonečno: (esej o exterioritě)*. 1. vyd. Editor Emerich Coreth. Překlad Miroslav Petříček, Jan Sokol. Praha: ISE, 1994, 197 s. Oikúmené, sv. 13. ISBN 80-852-4167-6.

LÉVINAS, Emmanuel a Karel VRÁNA. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. 1. vyd. Editor Emerich Coreth. Překlad Miroslav Petříček, Jan Sokol. Praha: Oikoymenh, 1997, 274 s. Oikúmené, sv. 13. ISBN 80-860-0520-8.

LÉVINAS, Emmanuel a Karel VRÁNA. *Být pro druhého: (dva rozhovory)*. 1. vyd. Překlad Jan Sokol. Praha: Zvon, 1997, 65 s. ISBN 80-711-3217-9.

MILL, John Stuart. *Utilitarismus*. Vyd. 1. Překlad Karel Šprunk. Praha: Vyšehrad, 2011, 182 s. Krystal (Vyšehrad), sv. 13. ISBN 978-807-4291-401.

NIETZSCHE, Friedrich. *Tak pravil Zarathustra*. 3. vyd. Editor Emerich Coreth. Překlad Otokar Fischer. V Olomouci: Votobia, 1995, 367 s. Malá díla, [11]. ISBN 80-858-8579-4.

NIETZSCHE, Friedrich. *Soumrak model, čili, Jak se filosofuje kladivem*. 3. vyd. Editor Emerich Coreth. Překlad František Novotný. Olomouc: Votobia, 1995, 194 s. Malá díla, [11]. ISBN 80-858-8533-6.

PLATÓN,. *Listy*. 3. vyd. Překlad František Novotný. Praha: [Institut pro středoevropskou kulturu a politiku], 1996, 103 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0508-9.

PLATÓN,. *Zákony*. 2. vyd. Překlad František Novotný. Praha: OIKOYMENH, 1997, 383 s. Oikúmené. ISBN 80-860-0531-3.

PLATÓN,. *Ústava*. 4., opr. vyd. Překlad František Novotný. Praha: OIKOYMENH, 2005, 427 s. Platónovy dialogy, sv. 18. ISBN 80-729-8142-0.

PLATÓN,. *Gorgias*. 3., opr. vyd. Překlad František Novotný. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1992, 129 s. Oikúmené. ISBN 80-852-4121-8.

SANDEL, Michael J. *Justice: what's the right thing to do?*. 1st pbk. ed. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2010, 308 p. ISBN 978-037-4532-505.

Thomas, *Über die Verteidigung des geistigen Lebens*.

b) sekundární literatura

Agustinova homilie

ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. 1. vyd. Editor Emerich Coreth. Překlad Karel Šprunk. Praha: Zvon, 1994, 292 s. Dějiny filosofie (Nakladatelství Olomouc), 5. ISBN 80-711-3111-3.

CORETH, Emerich. *Filosofie 20. století*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2006, 255 s. ISBN 80-7182-209-4.

FEARN, Nicholas. *Jak a o čem přemýšlejí filozofové*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004, 167 s. ISBN 80-717-8784-1.

MACINTYRE, Alasdair C. *Ztráta ctnosti: k morální krizi současnosti*. Vyd. 1. Překlad Pavla Sadílková, David Hoffman. Praha: Oikoymenh, 2004, 332 s. Oikúmené, Sv. 99. ISBN 80-729-8082-3.

MCGREAL, Ian Philip. *Velké postavy západního myšlení: slovník myslitelů*. Vyd. 2. Praha: Prostor, 1999, 707 s. ISBN 80-7260-002-8.

RÁDL, Emanuel. *Dějiny filosofie*. 1. vyd. Praha: Votobia, 1998, 514 s. ISBN 80-722-0063-1.

SHARF R., *The Zen of Japanese Nationalism*
The Way of the Samurai, in Sources of Japanese Tradition,
Volume I. ISBN 0674017536.

SOBOTKA, Milan, Josef MOURAL a Milan ZNOJ. *Dějiny novověké filosofie od Descarta po Hegela. 2., opr. vyd.* Praha: Filosofia, 1994, 268 s. ISBN 80-700-7057-9.

STÖRIG, Hans Joachim. *Malé dějiny filozofie. 2. rozš. vyd.* Praha: Zvon, 1992, 559 s. ISBN 80-711-3058-3.

Texty: literární čtvrtletník. Vsetín: Knihkupectví Malina, 2001, 10 - 13. ISSN 1804-977X.

WHITEHEAD, Alfred North a Karel VRÁNA. *Process and reality ; an essay in cosmology: (dva rozhovory).* corr. ed. Překlad Jan Sokol. New York [u.a.]: Free Pr, 1978, 65 s. ISBN 00-293-4570-7.

Židlochovický zpravodaj, březen 2008, s.2

c) užité encyklopedie a slovníky

BLECHA, I. *Filosofický slovník.* 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998, 463 s. ISBN 80-718-2064-4.

DUROZOI, Gérard. *Filozofický slovník.* 1. vyd. Praha: EWA Edition, 1994, 352 s. ISBN 80-857-6407-5.

GABRIEL, Jiří. *Slovník českých filozofů.* 1. vyd. V Brně: Masarykova univerzita, 1998, 697 p. ISBN 80-210-1840-2.

Ottův slovník naučný: Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. 11. díl. Hédypathie - Hýždě. 1. vyd. Praha: Otto, 1897, 1066 s.

d) elektronické dokumenty nebo jejich části

BONDY, Egon. Agustin. [online]. [cit. 2013-07-11]. Dostupné z:
http://global21.cz/vyhybka.php?str=bondy_augustin&obor=info

KUČERA, Milan. Světci a svědci: Tomáš Akvinský. [online].
[cit. 2013-07-11]. Dostupné z:
<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10123417216-svetci-a-svedci/208562211000017-tomas-akvinsky/>

LEGGETT, Christopher. The Ford Pinto case. [online]. [cit. 2013-07-11]. Dostupné z:
<http://users.wfu.edu/palmitar/Law&Valuation/Papers/1999/Leggett-pinto.html>

[online]. [cit. 2013-07-13]. Dostupné z:
<http://www.ajp.cuni.cz/bio.html>

[online]. [cit. 2013-07-06]. Dostupné z:
<http://www.cormierop.cz/Summa-teologicka-Icast.html>

SANDAL, Michael. Justice: What's The Right Thing To Do?. [online]. [cit. 2013-07-11]. Dostupné z:
<http://www.justiceharvard.org/2011/03/episode-01/#watch>

SAYRE-MCCORD, Geoff. Metaethics. In: [online]. [cit. 2013-07-14]. Dostupné z:
<http://plato.stanford.edu/entries/metaethics/#EutPro>

Seznam příloh

Schéma č. 1:

Emanace Jednoho - strana 20

Schéma č. 2:

Dělení rozumu a imperativy - strana 27

Schéma č. 3:

Vůle k moci a důsledky - strana 34

Tabulka č. 3:

Analýza nákladů a přínosů Philip Morris - strana 44

Tabulka č. 4:

Analýza nákladů a přínosů Ford Pinto - strana 45

Příloha A -

Klasifikace ctností dle Aristotela⁷² - strana 56

⁷² ANZENBACHER, Arno. *Úvod do etiky*. 1. vyd. Praha: Zvon, 1994, s. 136. ISBN 8071131113.

Příloha A

